

Motion till riksdagen 2005/06:So384

av **Ingemar Vänerlöv (kd)**

Psykiskt funktionshindrades levnadsförhållanden

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförts om att utreda de neuropsykiatriskt funktionshindrades levnadsomständigheter.
2. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag på hur samhällsstödet skall kunna förändras för att bättre än hittills svara mot de neuropsykiatriskt funktionshindrades behov.

Bakgrund

Välfärdsflyftorna har fördjupats i Sverige under de senaste åren, särskilt i den meningen att de svagaste grupperna har fått det sämre med avseende på social förankring och livskvalitet, psykisk och fysisk hälsa, sysselsättning och ekonomi.

Utanförskap kan ha huvudsakligen sociala orsaker, som när man kommer som flykting utan ägodelar, utan att kunna vårt språk och utan sådan utbildning som vår arbetsmarknad efterfrågar. En andra, över tiden, allt vanligare väg mot socialt tillkortakommande är knuten till individuella svårigheter, eller snarare till en obalans mellan individers psykiska resurser och omgivningens krav. Tidsandan kräver av oss att vara ”sociala” och ”framåt”, både under skolan och i arbetslivet. Utvecklingen hänger på ett förståeligt vis ihop med det moderna samhällets villkor, där utbildning blir allt nödvändigare, där kraven ökar inom nästan alla yrkesområden vad gäller effektivitet, kunskaper, förmågan till vidareutveckling och förmågan att kommunicera och samarbeta. Ett samhälle där det individuella ansvarstagandet betonas mer än tidigare och som alltmer utgår från att medborgarna besitter allsidiga förmågor. För de flesta människor är dessa villkor i tiden övervägande stimulerande och positiva, medan de resurssvaga, som inte är ”sociala” och ”framåt”, allt oftare blir ödesbestämda förlorare.

Fel! Okänt namn på

Särskilt drabbade är de med sådana psykiska funktionshinder som inte är iögonfallande och erkända i vårt samhälle, men som ofta för med sig betydande anpassningssvårigheter. Främst gäller det de neuropsykiatriska funktionshindren, som t.ex. Attention Deficit Hyperactivity Disorder (adhd), som yttrar sig i bl.a. i koncentrationssvårigheter, intellektuell uttrötthet, svårigheter att planera och slutföra vad man satt sig för samt bristande impulskontroll. Det kan också gälla autism eller Aspergers syndrom som yttrar sig i svårigheter att avläsa och förstå andra människors känslomässiga kommunikation och i svårigheter att flexibelt kunna anpassa sig till nya situationer.

Neuropsykiatriska funktionshinder

Talrika undersökningar från Sverige och många andra länder har visat, mycket samstämmigt, hur människor med neuropsykiatriska funktionshinder ofta hamnar i sociala och ekonomiska svårigheter. Det börjar i skolan där funktionshindren innebär att man inte kan tillgodogöra sig utbildningen på ett sätt som svarar mot individens grundläggande begåvning. Många lämnar skolan utan de basala kunskaper som krävs för att kunna gå vidare in i yrkesutbildningar. I Västra Götaland genomförde föreningen Dampens Hus 2002 en enkät bland 60 familjer med adhd. För 40 procent av barnen saknades åtgärdsprogram i skolan och hela 12 procent av barnen var helt avstängda från skolan då enkäten genomfördes.

Vanligast är att man efter skolåren gör korta inbrott i okvalificerade arbeten och till sist resignerar eller blir utan erbjudanden om arbete. Övergripande innebär det att majoriteten av vuxna med adhd i vårt samhälle står utanför arbetsmarknaden och ofta hamnar i socialbidragsberoende.

Missbruk

Utanförskap leder alltför ofta in i missbruk och kriminalitet. Det gäller främst de starkast utagerande, konfliktbenägna barnen och ungdomarna (svarande mot barnpsykiatrins ytterligare diagnoser trotsyndrom och uppförandestörning), särskilt om föräldrarna har psykiska och/eller sociala problem och om man tidigt förlorar kontakten med skolan. All forskning – social, kriminologisk och psykiatrisk – visar att barn med dessa beteendestörningar ofta får allvarliga sociala anpassningsproblem senare i livet och uppvisar en skrämmande hög överdödlighet i unga år. Den nära kopplingen till neuropsykiatriska störningar, främst adhd, innebär att cirka hälften av alla barn med sådana latent antisociala beteendestörningar har adhd, liksom cirka hälften av dem som i vuxen ålder uppfyller kriterierna för diagnoserna antisocial personlighetsstörning/psykopati.

Hemlöshet, missbruk och kriminalitet

Ungdomar med adhd (trotssyndrom, uppförandestörning) är inte sällan missbruksbenägna, vilket återspeglas i att störningsmönstret finns hos minst var tredje blandmissbrukare. Deras uttalade missbruksbenägenhet har utöver alla andra orsaker också sin grund i upplevelsen av droganvändningen som en form av självmedicinering – känslan av att inledningsvis fungera bättre med droger i sig än utan.

Den sociala marginaliseringen blir än mer uttalad när missbruk finns med i bilden. Forskningen om hemlöshetens upprinnelser har knappast ägnat någon uppmärksamhet åt adhd och närbesläktade funktionshinder. De omnämns exempelvis inte i Socialstyrelsens uppföljning 2000:1 Hemlösa i Sverige 1999 – Vilka är de och vilken hjälp får de?, i Plan för Socialstyrelsens utvecklingsarbete 2002–2004 för att motverka hemlöshet, eller i Folkhälsoinstitutets och Socialdepartementens olika dokument, som avhandlar hemlösheten.

Kunskaperna om de hemlösas missbruksproblem, att flertalet aldrig kommit in i arbetslivet och att de i besvikelse ofta vänder vården ryggen, ger grund för den kvalificerade gissningen att 30–40 procent av uteliggarna och de som bor på härbärge har adhd. Socialsekreterarna, som arbetar med de hemlösa i Stockholm, finner detta sannolikt.

Regeringens nationella narkotikasamordnare och psykiatrisamordnare har i en gemensam programförklaring föredömligt uttalat att missbruk och psykisk sjukdom skall behandlas samtidigt i integrerade program, men de har inte tydligt lyft fram dem med adhd (trotssyndrom, uppförandestörning, antisocial personlighetsstörning) som en viktig grupp. En angelägen signal eftersom missbruksvården hittills inte varit nämnvärt aktiv i att uppmärksamma adhd som dubbeldiagnos. Intressant pilotverksamhet finns dock i t.ex. Uppsala, Stockholm, Örebro och Västerås.

För den som satt sig in i den här gruppens missbruksproblematik – det handlar om dem som debuterar tidigast, har svårast för att ta sig ur och far mest illa av sitt missbruk – så framstår grunderna för vår nuvarande narkotikapolitik dåligt anpassade till verkligheten. Drogberoende uppstår i samspelet mellan individen och drogen. Det handlar om olika drogers beroendeframkallande egenskaper, om tillgängligheten och om normer, regler och lagar i samhället, men också om varierande sårbarhet hos olika människor. Dagens narkotikapolitik uppmärksammar drogerna i sig och samhällsperspektivet, men ägnar mycket lite intresse åt individperspektivet, som tveklöst är det viktigaste för de mest utsatta missbrukarna. Detta återspeglas tydligt i såväl förebyggandeprogrammen som vården och i lagstiftningen. Sannolikt bidrar detta ensidiga betraktelsesätt till att människorna med dubbeldiagnos förblir i ”Svarte Petter”-position, trots att man sedan länge insett hur dåligt man tillgodoser deras behov.

Fel! Okänt namn på

Okunskap

Trots att de neuropsykiatriska funktionshindren är kända och beskrivna sedan länge, är medvetenheten om dem i samhällslivet och socialpolitiken fortfarande mycket otillräcklig. Därför har flertalet av vår tids socialpolitiska diskussioner, prioriteringar och beslut varit till föga eller ingen nytta för de socialt underprivilegerade med neuropsykiatriska funktionshinder. Det är lätt att hamna i uppgivenhet som drabbad. Känslan av att samhället inte är till för mig.

Samhällets ignorans har mycket sin grund i att funktionshindren ifrågasatts i bl.a. vissa utbildningskulturer och att ifrågasättandet fått ett stort utrymme i medierna – långt större än vad som ägnats de drabbades utsatthet. Mot denna bakgrund var det väsentligt att Socialstyrelsen, efter ett flerårigt arbete, kom ut med en kunskapssamling, ”adhd hos barn och vuxna”. I anslutning till dokumentet tog Socialstyrelsen, genom dåvarande överdirektör Nina Rehnqvist, tydlig ställning till funktionshindrens existens och innebörd: ”Det är ställt utom allt tvivel att adhd kan vara en uttalad belastning och ett verkligt handikapp för många barn och deras familjer samt vuxna.”

Efter Socialstyrelsens tydliga ställningstagande har lite hänt. Det har varit närmast omöjligt att lyfta frågan till diskussion och ställningstagande på beslutsfattande nivåer.

Drabbade familjer

De neuropsykiatriska funktionshindrens huvudsakligen ärftliga grund för ofta med sig att, i samma familj, både barn och föräldrar har dessa svårigheter. För den ensamma dolt funktionshindrade mamman, med ett eller flera funktionshindrade barn, blir livssituationen närmast omöjlig med mindre än att familjen får ett allsidigt och uthålligt stöd, långt mer omfattande än vad som vanligen sker i dag.

Landstingsförbundet och Svenska Kommunförbundet har nyligen publicerat en utredning (Bryt upp reviren – om samverkan runt barn med neuropsykiatriska funktionshinder och deras familjer) där de konstaterade att de berörda familjerna har omfattande stödbehov som inte tillgodoses.

Psykiatrin

Inom barnpsykiatrin har medvetenheten och kompetensen tveklöst ökat under senare år, men fortfarande uppfattar föräldrarna barnpsykiatris engagemang som otillräckligt. Inom vuxenpsykiatrin kan man också skönja en positiv utveckling. På de flesta håll startas utredningsteam, men än så länge är utbudet av stöd och behandling mycket begränsat. De tungt socialt belastade

missbrukarna med psykiska funktionshinder är fortfarande lågt prioriterade inom psykiatrin.

Möte med myndigheter

De funktionshindrade upplever ofta oförstående och ifrågasättanden i sina möten med myndigheter. Det har mycket sin grund i bristande kunskaper hos handläggare, avsaknad av tydliga ställningstaganden och direktiv och därmed också underlag för god samverkan mellan de många samhälleliga aktörer som de funktionshindrade kommer i kontakt med. Vid våra socialhögskolor och lärarhögskolor behandlas problemområdet fortfarande mycket styvmoderligt. Socialutskottet har hittills förhållit sig svalt positivt till problemområdet, i förlitan på att berörda aktörer utvecklar stödet till de psykiskt funktionshindrade. Det är uppenbart att det händer alltför lite och att frånvaron av tydlig politisk prioritering bromsar utvecklingen.

Ett tydligt erkännande av dessa människors funktionshinder från riksdagen vore förmodligen det viktigaste stöd de berörda kan få i det korta perspektivet. Det skulle påskynda utvecklingen mot ett bättre och mer kostnadseffektivt stöd.

Avslutning

Denna motion vill väcka frågan om de neuropsykiatriskt stördas utsatta situation. Stödet, som barn och vuxna med neuropsykiatriska funktionshinder är i behov av, involverar många av samhällets stödfunktioner; socialtjänsten, skolan, vuxenutbildningen, försäkringskassan, barn- och vuxenpsykiatrin, missbruksvården, m.fl. Insatserna som dessa institutioner förmedlar kunde bli till så mycket större hjälp och så mycket mer engagerande, om de grundades i en bättre insikt om hjälptagarnas svårigheter. Det är angeläget att, i samverkan med de drabbades intresseorganisationer, penetrera vad de neuropsykiatriska funktionshindren innebär i olika livssituationer (i utbildningssituationer, i arbetslivet, i föräldrarollen m.m.) och att i större utsträckning än hittills anpassa samhällets stöd till deras behov.

Socialstyrelsen bör få uppdraget att utreda levnadsvillkoren för människor med neuropsykiatriska funktionshinder och att föreslå hur samhällsstödet skall kunna förändras, för att bättre än hittills svara mot deras behov. I förlängningen bör man kunna teckna in både förbättrad livskvalitet för de funktionshindrade och samhällsekonomiska vinster. Dessa människor har inneboende förmågor och kraft. De vill inte ses som hjälplösa handikappade. Med adekvat stöd kan förmodligen många av dem hitta fram till en betydligt högre grad av oberoende, på ett kostnadseffektivt sätt.

Fel! Okänt namn på

Stockholm den 28 september 2005

Ingemar Vänerlov (kd)